

ALMANCADA İKİ DEYİM

Alman Kültüründe Türk İmajı Araştırmalarına Bir Katkı

Yrd. Doç. Dr. Ali Osman Öztürk *

Almanca bir sözlüğü açtığımızda, saptayabildiğimiz Türk nitelemesi ile kurulu sözcüklerin cumhuriyet öncesi dönemi yansıttığını görürüz: Örn. Türkenbund (turban biçiminde çiçek yaprakları olan kırmızı zambak; Türkenlilie) (1) veya Türkensitz (bağdaş kurma) (2) vs. Bugün ise, 1960'lerden itibaren yeniden canlanan Türk-Alman ilişkilerinde hakim etken; işçi göçü, işçi-işveren ilişkileri vb. olduğundan, perspektif bu yönde gelişmiş ve bazı doğrudan nitelemelerin yanında (yaşlı bir Türk gibi kokuyor) (3) daha çok eğretilmeye yönelmiştir; Knoblauchfresser, "ganz unten" 4 vb. çünkü insanlar artık doğrudan temas halindedir ve karşılıklı duyarlılık artmıştır. Bu duyarlılık günlük yaşamda, özellikle resmi dilde kullanılan "Gastarbeiter" (Konuk işçi) nitelemesiyle bastırılmak isteniyorsa da, yaygın şekliyle "Ausländer" (Yaban) sözcüğünde yansımaktadır (5). Ben bu yazımda özellikle Almanca konuşma dilinde kullanılan ve Türk sözcüğünün yer aldığı iki deyim üzerinde durmak istiyorum. Amacım öncelikle bu iki deyimi tarihsel ve güncel boyutu içinde ele almaktır.

Geriye doğru baktığımızda, yukarıda örneklediğimiz türden isim tamlamalarının belli bir tarihsel perspektife sahip olduğu görülür. Birbiriyle tarih içinde siyasal ve toplumsal ilişkileri olmuş ülkelerde zamanla, önyargıları da içeren ve birbirilerini hedef alan veya anıştıran deyimler/ nitelemeler oluşmaktadır (6). Dil engelinin de rol oynadığı (7) bu oluşumda, perspektif genelde bir ülkenin kendini ve kendi dilini yüceltme eğilimi ile belirlenmektedir (örn. Türkçe: "benimle Türkçe konuş", "bir Türk dünyaya bedeldir." Almanca: "mit jemandem deutsch reden", "deutscher Mann, Ehrenmann"). Almandada farklı kültürleri hareket noktası olarak, bazı davranış biçimlerinin garipliğini, anlaşılmağını dile getiren "böhmisch, spanisch, französisch" (8) gibi nitelemelere dayanan deyimler de vardır. Bu elbette özkültürün yüceltilmesi olgusuna uygun düşmektedir (9). Üzerinde durmak istediğim ilk deyim mahiyetini öncelikle bu bağlamda ortaya koymamız gerekiyor.

I. EINEN TÜRKEN BAUEN (bir Türk inşa etmek)

"Bir Türk inşa etmek" deyimini sözcük anlamının dışında olumsuz bir durumun ifadesinde kullanılmaktadır: uydurmak. Dolayısıyla burada "Türk" sözcüğü "yanlış, sahte, uyduruk" anlamını da içermektedir. Çünkü deyim olumsuz anlam kazandıran her şeyden önce "Türk" sözcüğüdür (10). Alman aydınlarının konuşma diline bu deyim girişini kaynaklar 19. yy. sonlarından itibaren belgeliyor. Mecaz karşılığı "bıkkınlık verecek kadar tekrar edilen şey; çok titizlikle hazırlanan teftiş merasimi" olan deyim, 1930'lardan itibaren değişik boyutlar kazanıyor: "Ustalıkla hazırlanmış sahte bir tablo; seyircinin yanıltılması; saptınlan tarih. Sözlüklere göre "einen Türken bauen" deyimini:

a). Bir şeyi çokca prova ettikten sonra doğaçlamadan özgün bir başarıymış gibi göstermek; bir şeyi ustalıkla yaptırmak; birini, hazırlanan bir plana göre kandırmak,

b). 1914'ten beri de askerlik terimi olarak tekmil vermek şeklinde kullanılıyor (11).

Heinz Küpper'e göre bu deyim ortaya çıkışına sebep olan tarihsel olay şöyle gerçekleşiyor (12): "Kaiser II. Wilhelm, Kaiser-Wilhelm-Kanalı (Kuzey Denizi-Baltık Denizi Kanalı)'nın 1895 yılında açılışı vesilesiyle, deniz trafiğine açık tüm ülkelerin savaş gemileri için bir gala yemeği verir. Ay [yıldız]lı kırmızı bayrağıyla Türk gemisi yanaşınca Türk milli marşının notaları bulunamaz; kısa bir tereddütten sonra bahriye mızıkası "Guter Mond, du gehst so stille..." (13) şarkısını çalmaya başlar. [Deyim] o zamandan beri asker ve tiyatro diline yerleşir, ayrıca radyo ve televizyon çalışanları arasında da yaygınlaşır." (14) Bu olayı, Türk kaynaklarından da saptamak mümkündür. Etem Üngör'ün verdiği bilgiden ayrıca önemli bir ayrıntı yakalıyoruz: "Türk hükümeti (Osmanlı hükümeti) harp gemisi yerine son dakikada verdiği bir kararla, buharlı bir yatla tören katılmıştı. İri gövdeli şef Pott, Türk bandıralı gemiyi görür görmez şaşkına dönmüş, âdeta korkmuştu. Çünkü o an çalınması lâzım gelen Türk milli marşının ne notası vardı, ne de orkestra ezbere biliyordu. Fakat bu tereddüdü kısa sürdü. Bağıtını birden bire havaya kaldırarak parlak göğe doğru bakarak orkestrasına fısıldaması üzerine o anda 'Aydede' şarkısının nağmeleri ortalığa yayılmaya başladı..." (15).

Yukarıdaki öyküde ilginç olan sadece son anda savaş gemisi yerine bir yatla törene katılmak (kararı) değil, daha da önemlisi yine Üngör'den öğrendiğimize göre, o tarihlerde bir Türk milli marşının olmayışıdır. Dolayısıyla dış ilişkilerde bu yüzden sık sık zor durumlarda kalınmış ve milli marş yerine buradaki "Aydede" şarkısı dışında zaman zaman "Entarisi ala benziyor, Sultan Reşat bana benziyor", "Hamsi koydum tavaya" gibi rastgele (bu bağlamda "uyduruk") bir ezgiden yararlanılmıştır

(16). Bu ve buna benzer olayların dışardaki Türk imajına olumsuz katkıda bulunduğu elbette düşünülebilir.

Konumuz çerçevesinde belirtilmesi gereken bir başka olay I. Dünya Savaşı'nın sonlarında gerçekleşir. Rusya esaretinden dönen 37 kişilik bir Türk subay kafilesinin karşılanması dolayısıyla düzenlenen bir ziyafette "Almanlar hep bir ağızdan Alman milli marşı (Deutschland über alles) nı iki sesli okuyunca bizimkiler soğuk terler dökmeye başlarlar. Bir ara merhum Abdülkadir Karanürsel yavaşça subaylarımıza eğilerek:

- Ne biliyorsunuz? Ordumuz etti yemin?

- Unuttuk.

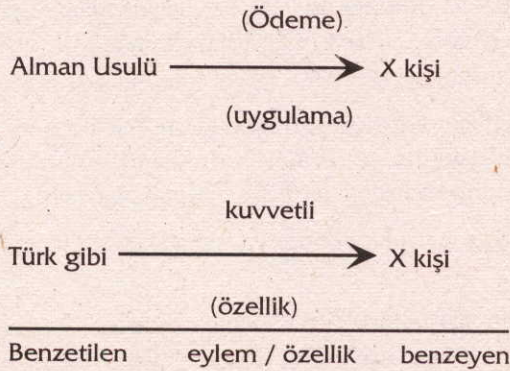
- Kalkın ey ehli vatan.

- ???

- Arkadaşlar, Tekbir'i hepiniz bilirsiniz. Benim sesime uydurarak söyleyeceğiz. İşaretime dikkat ediniz.

- Biraz sonra 38 Türk'ün Tekbir nidaları salonu çınlatıyordu. "Görüldüğü gibi, Küpper'in de belirttiği üzere, konumuzu oluşturan deyimün özelliikle asker kökenli oluşuna birden fazla olay tanıklık etmektedir. Türk-Alman ilişkilerinin başlangıcını düşündüğümüzde bu akla yatkın bir ihtimaldir. Tarih içinde karşılıklı sergilenen yukarıdaki türden olaylar da belli oluşumları hazırlayacaktır.

Küpper'in açıklamasını dikkate aldığımızda, söz konusu deyimün oluşumu, benzetmeye dayalı (Alman usulü, Türk gibi kuvvetli vb.) (17) deyimlerden farklılık göstermektedir. Bu örneklerde, benzetme / nitelemeye kaynaklık eden davranışı benzetilen / nitelenen gerçekleştirilmektedir:

Bu deyimlerin kullanıldığı anda, bir benzeyen-benzetilen ilişkisi kurulmuş olmaktadır. Halbuki "einen Türken bauen" deyiminde anlam herhangi bir eylem / özellikte değil, "Türk" sözcüğünde yatmaktadır. Benzeyen-benzetilen ilişkisi (görünürde) yoktur, sözcük anlamsal olarak ikinci bir boyut kazanmıştır: Türk = uyduruk, sahte. Türk sözcüğünde bu anlamı kanıtlayan nesnel bir yan olmadığına göre, Küpper'in ve Üngör'ün tarihsel açıklamalarından şu şekilde bir gelişim şeması çıkarmak mümkündür: Alman bahriye mızıkası, bilinmeyen Türk millî marşının yerine, bilinen bir Alman halk ezgisi çalıyor (çalınan ezgide Türk'ü temsil eden bir motif var: Ay (hilâl); bu da Türk imajı ile hilâl motifinin özdeş olduğunu göstermesi bakımından ilginç!) Böylece bir yandan Türk gemiciler, diğer yandan galada bulunanlar "kandırılmış" oluyor ve karşılama töreni yerine getiriliyor. Burada bugünkü deyim karşılığı düşünülünce, uyduruk olan, Türk milli marşı yerine bir (Alman veya Türk) halk ezgisinin çalınması eylemidir. Dolayısıyla "Türk" sözcüğü Türk milli marşı ile özdeşlik kazanmakta (18) ve yukarıdaki "kandırma" olayına sadece bir anıştırma unsuru olarak işlev görmektedir. "Kandırma" eyleminde "Türk'ün, dolaylı veya doğrudan bir katılımı söz konusudur. Burada Alman açısından düşünülünce, "Türk" e izafe edilebilecek bir olumsuzluk doğmaktadır (19), çünkü milli marş gibi çok önemli sayılan bir konuda -zorunluluktan da olsa- durum kurtarmak amacıyla bilinçli olarak "uyduruk" bir melodiye başvurulmaktadır.

BİR BAŞKA BOYUT

"Einen Türken bauen" deyiminin başlangıçta sadece belli bir durumla ilgili olup, zamanla daha başka durumları da ifade edecek şekilde yaygınlık kazanması, bir anlam genişlemesi (Bedeutungserweiterung) olayıdır. Ancak anlam genişlerken ayrıca bir de anlam kötüleşmesi (Bedeutungsverschlechterung) sürecini görüyoruz. Nitekim 1945 / 50'den itibaren "einen Türken bauen" deyimindeki ağırlıklı sözcük "Türk'ten bir eylem türetilmiştir: "türken". Küpper bu fiilin karşılıklarını şöyle veriyor: 1. Bir şeyi yutturmak; bir şeyin aslına göre sahtekârca taklidini yapmak; yeni eşyaları antika gibi göstermek (örn. die Meldung ist getürkt = haber uydurulmuştur) (20).

Anlaşılacağı üzere, sözcüğün içerdiği olumsuzluk, günümüzde hoş olmayan çağrışımlar da yapmaktadır. Bunu daha iyi göstermek için aydın üç Almanın bu deyim nasıl ortaya çıkmış olabileceği sorusuna verdiği karşılıklara bakalım:

Açıklama 1: Türkler alış-verişte pazarlık ederler ya, bu da bir tür kandırma-cadır. (Renate S., Folklorcu)

Açıklama 2: Osmanlı- Alman ilişkilerinde belki Türkler verdikleri bazı sözleri yerine getirmemişlerdir. Almanların öfkesi üzerine böyle bir deyim ortaya çıkmış olabilir. (Cristine B.-Ö, Arkeolog)

Açıklama 3: 18 / 19. yy. da şah oynayabilen ve hep kazanan bir şah oyunu makinesi varmış; günün birinde, gerçekte bu makinenin içinde küçük bir Türk'ün olduğu farkedilmiş. (Hilde B., Germanist)

Bu açıklamalarda, çağrışım yelpazesinin Osmanlı döneminden günümüz Türkiye'sine kadar uzandığını görüyoruz. Bir başvuru eserine bakılmaksızın bu deyim'in çıkışına sebebiyet veren tarihsel olayın tahmin edilmesi mümkün değildir, çünkü deyimde kolaylaştırıcı bir ipucu yoktur. Sade bir Alman vatandaşı, bu deyimi ilk duyduğunda, herhalde "Türk" ün "sahte ya da sahteci" olduğunu düşünecektir. Bunu kanıtlayacak bir ifadeyi Alman resmi "Bundeszentrale für politische Bildung" kurumunca yayımlanan bir dergide görüyoruz. "Nachbarn mit dem Fremdenpaß [Yabancı pasaportlu komşular]" kapak yazılı bu baskıda konu yabancılar. Almanya'da doğup-büyüyen Türk çocuklarının, Almanlaştığını (dolayısıyla birer "sahte" Türk olduklarını) dile getiren ve Şinasi Dikmen tarafından kaleme alınan bir yazının üstünde şu ifade bulunuyor: *Getürkte Türken*. Kullanım amacı her ne kadar iyi niyetli ise de çağrışım çok ilginç (21).

Aydınların konuşma diline özgü olan bu deyim'in Almancada ne kadar yaygın olduğunu net olarak söyleyemeyiz, ancak Küpper'in belirttiğine göre özellikle radyo ve televizyon yayın dilinde (die Meldung ist getürkt veya eine getürkte Nachricht) kullanılmaktadır. Diğer yandan güncel mizah dilinde de rastlıyoruz (22) (Helmut Kohl fıkraları içeren popüler bir mizah kitabında, özellikle Kohl tarafından söylenmiş gibi gösterilen bir kaç sözün "uyduruk" olduğunu belirtmek için: "Ich habe mir erlaubt, ein paar Sachen zu **türken** die über und von Kohl hätten gesagt werden können." [Vorwort] (23) "Ihr habt in diesem Büchlein mindestens fünf Texte **getürkt**, gell?") (24) ifadeleri okunmaktadır (vurgulama benim).

II. KÜMMELTÜRKE (Kimyon Türk)

Kuruluşu bakımından farklı olsa da işlevi açısından buraya alacağımız bir başka deyim/niteleme de "Kümmeltürke"dir. Alman halk etimolojisi açısından şöyle açıklanabilir bu niteleme: Malum Türk bayrağı üzerinde hilal vardır ve hilal de çörek otunun tohumlarına benzer, bu benzerlikten "Kümmeltürke" ortaya çıkmıştır (25). Halbuki durum hiç de öyle değildir.

Bu deyim Türkçe-Almanca sözlüklere ya alınmamıştır (26) ya da eksik ve kısmen yanlış bir karşılıkla verilmiştir (27). Friedrich Kluge, bu deyim'in ilk yer aldığı sözlük olarak Christian Wilhelm Kindleben'in **Studenten-Lexikon**'unu (Halle 1781) gösteriyor: Öğrenciler arasında kullanımda olan bir sözcüktür, anlamı da Prahlhans, Großsprecher (palavracı, büyük laf eden)'dir. İşaret edilen ikinci kaynak **Zeitschrift für deutsche Wortforschung** (Straßburg 1901-14): "seit 1790 in Halle "Student aus

dem Bannkreis der Univ.-Stadt'. Im Saalekreis wurde viel Kümmel gebaut, daher Kümmeltürkei" (28) Aynı şekilde tüm etimoloji bilgisi veren sözlükler gibi **Wahrig, Deutsches Wörterbuch**'da "Kümmeltürke" karşılığı olarak "Spiebbürger" (dar kafalı ve "Prahlhans" (palavracı) verilerek, 1790'dan beri üniversite şehri Halle'li öğrenciler için kullanıldığı, çünkü bu şehirde çok kimyon (29) ekildiği ve bu sebeple buraya "Kümmeltürkei" dendiği belirtiliyor (30). O halde öncelikle ortaya bir kimyon-Türk ilişkisi çıkıyor.

Başka kaynaklarda, bu ilişkiyi açmamıza yardım edecek bilgiler bulabiliyoruz. Heinz Küpper (31) bu sözün karşılığını "langweiliger Mensch" (sıkıcı adam) şeklinde vererek, ayrıca bir "Schimpfwort" (sövgü) olduğunu belirtiyor. Bu son özelliğine daha sonra değinmek üzere yukardaki ilişkiye dönelim: Küpper de bu nitelenenin etimolojisini aynı şekilde verdikten sonra, eskiden baharat satılan dükkanların tabelasında bir "Türk" resmi olduğunu hatırlatıyor. Parantez içinde verdiği bir başka sözcük de "Mohr", yani Moritanyalı. Kimyon, Türk ve nihayet Moritanyalı; bu üç sözcüğü yanyana getiren ilişki nedir? Duden, "**Das große Wörterbuch der deutschen Sprache**" ye (32) göre, Halle ve civarı şakayla karışık o zamanlar "Türkei" olarak nitelenmiştir, çünkü baharat çeşitleri normal olarak Şark'tan gelmektedir. Böylelikle Türk ve Şark imajının özdeş olduğu bir kez daha görülüyor (33). Bilindiği gibi, Batının Doğu ile teması büyük ölçüde Türkler aracılığı ile olduğundan Doğuya özgü bir çok şey Türk olarak nitelenmektedir. örn. kahvenin Almandaki bir başka adı da "Türkenrank [Türk içkisi]"dir (34).

Yukarıda adı geçen "Mohr" (lat. maurus: 1. urpr. Bewohner Mauretaniens, 2. muslimische Bewohner Nordafrikas, 3. Neger [veraltet]) (35) sözcüğünün anlamı tek değildir ve aynı zamanda müslümanı da içermektedir: "Moro' bzw. 'Maure' benutzte man zunehmend synonym mit Muslim.(...) 'Maure' mit den Konnotationen 'Heide', Muslim, nicht-chrislicher Bewohner Spaniens und Nordafrikas (...) wurde hier im 16. bis 18. Jahrhundert zu einem allgemeinen Begriff, der dunkelhautige Exoten benannte." (36) Din-kültür birliğinden ötürü gelişen bu müslüman Türk-Arab özdeşliği aksi yönde de tespit edilebilir. Fransız ordusundaki Cezayirli askerler bir zamanlar halk arasında "Turcos" [tyrk'o] olarak bilinirdi. Bu, Rusların, Kırım Savaşı'nda Cezayirli üstlerindeki şarkî üniformaları yüzünden Türk sanmalarından ileri geliyordu (37). Bir Alman savaş türküsünde (Bayrische Kriegs-Schnaderhüpfel) şu dize-leri görüyoruz (38).

1. Der Bismarck hat's g'spunna, der Moltke hat's g'richt
dös wird für d'Franzos'n a z'widerne G'chicht.

...

4. Dö **Turkos**, dö Zuav'n, dö Zephirl, dös G'fraß!

Mir freu'n uns scho'lang auf die damische Rass'.

5. 'Und so an **Araber**, an schwarz'n wenn i sieg',
den nimm i als G'schlaf'n mit hoam nach'm Krieg.

(Ditfurth, F.W. Freih. von, **Historische Volkslieder der Zeit von 1756-1871**. Berlin 1871-72. 5 Teile. burada: V: 1870-71, erster Teil, Nr. 16) (metin içindeki vurgulama benim).

Böylece "Türk" sözcüğünün başlangıçta ekzotik, dolayısıyla bilinmeyen bir dünya anlamı dışında herhangi bir olumsuzluk içermediğini anlıyoruz. Türk, İslam dünyasında uzun süre oynadığı lider rolü dolayısıyla Batıya karşı adıyla da kendi dünyasını temsil yeteneğini kanıtlamıştır. Peki bu sözcük nasıl bir hakaret ifadesi haline geldi?

Daha önce Küpper'in açıklamasından hareketle bunu olabildiğince açıklama-ya çalışalım: "Kümmeltürke" başlangıçta Halle'li öğrencileri niteliyorken, sonraları "can sıkıcı ve kafası çalışmayan" insanlara yönelik bir küfür olarak kullanılmaya başlanmış. Bugün iki anlamda kullanılıyor: 1. (aşağılayıcı anlamda) Türk: Türk işçisi, 2. (aşağılayıcı anlamda eski bir sövgü) defol! [hau ab, du alter Kümmeltürke!]. Deyim olarak (arbeiten wie ein Kümmeltürke) konuşma dilinde kullanıldığında ise "kendini paralarcasına, eşek gibi" (schwer arbeiten, schuften) çalışmak anlamına geliyor (39) Bu anlamların hepsini kapsayacak biçimde, "Kümmeltürke" [Kimme/diak: Kimme-diakn], küfür sözlüğüne de girmiştir: aptal, anlama yeteneği kıt, kaba saba bir adam k(gleichbed. mit Hudack [dummer, begriffsstutziger, ungehobelter, grober Mann]) (40). Anlam değişmesi ve kötüleşmesi çok belirgindir, o halde yukarıdaki sorunun karşılığı şu olmalıdır: Alman insanı artık söylediğini anlamayan birine, kendi kültürüne alternatif yabancı kültürün temsilcisinin adıyla küfrediyor (burada Türkçedeki "Fransız kalmak" ya da İngilizcedeki "to be Gree to" [hiç anlamamak] deyimlerini hatırlayalım!); ancak bu temsilci bugün Alman toplum hiyerarşisinde en altta (Ganz unten) görülmektedir.

SONUÇ

Bu yazıda, esasen her dilde saptanabilecek türden, bir milliyeti, bir ülkeyi veya ırkı hedef alan ya da anıştıran deyimlerden olan, Almandaki biz Türkleri ilgilendiren iki örnek üzerinde durduk. Her iki deyim tarihî boyutlarıyla ele aldığımızda gördük ki, başlangıçta doğrudan olumsuz bir önyargı içermiyorlar. Birinin ortaya çıkışında daha çok bir tesadüf, diğesinde ise genel olarak bir Doğu imajı önemli rol oynamıştır. Yüz yıllık bir arayla ortaya çıkmışlardır ve 18./19. yy.da Türk imajının fazla olumsuz olmadığına tanıklık edebilirler (41). Bunun nedeni bir araştırmacıya göre, "Avrupalının Türk'ü, önceki asırlarda olduğu gibi, peşin hükümle ve tek taraflı bir düşünceyle yazılmış olan kitaplardan değil, bizzat gelerek Türk ülkesinde tanımış olmasıdır." (42) Zamanla deyimlerin anlam genişlemesine ve kötüleşmesine uğrayarak olumsuz imaj yüklenmelerinin sebebi herhalde öncelikle Türk insanının Batıdaki genel imajının değişmesidir. Bu imajın olumlu niteliği, Batı hayranlığı ile ters, özgüvenle doğru orantılı görülmektedir (43). Günümüzdeki olumsuz Türk imajının oluşup pekişmesinde, yine birçok araştırmacının belirttiği gibi, Almanya'ya gönderdiğimiz en alt kültür düzeyindeki işçilerimizin de rolü vardır, bunu özellikle "Kümmeltürke" (bugün: Gastarbeiter) nitelemesinde gözlemliyoruz.

Başlangıçta bazen tamamen rastlantıya bağlı olarak veya halk etimolojisi yoluyla doğan deyim/sözcüklerin zamanla ilgili ülkeyi rahatsız edebilecek ölçüde (örn. Turkey = Hindi sözcüğü) (44) anlam değişmesi geçirebilmektedir. Anlam değişmesi gerçekleşmeksizin de zamana ve olaylara bağlı olarak karşı tepki biçiminde bir hassasiyet oluşmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, kullanıldığı dil sahasında ön yargıları pekiştirebilecek ya da yenilerini oluşturabilecek bu tür deyimlerden bir insanlık kuralı olarak kaçınılması gerektiği düşünülmelidir. Bugün Almanya'da rahatlamak için bir Türk'ün ağzına tokat atmayı (>>'nem Türken anstandig inne Fresse haun.<<) 45, hatta yakmayı (Örn. 22-23 Kasım 1992 Mölln faciası ve takip eden olaylar) düşleyen fanatik insanların da var olduğunu düşünürsek benzer deyimlerin yaratacağı tahribatın ölçüsü küçümsenemez. İnsanlığın, barışa giden yolu açacak hoşgörü anlayışının yerleşmesinde elbette böyle olumsuzluklardan arınmak ihtiyacı vardır. İmaj araştırmalarının bu yönde olumlu katkıları olacaktır.

DİPNOTLAR

- * Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı, Konya
- 1) Diğer bazı örnekler: Türkenbrot (tatlandırılmış fındık), Türkentaube (Türk güvercini), Türkensattel (Sözcük karşılığı Türk eyeri olup anatomide kullanılır), Türkis (Türk mavisi), Türkenblut (Türk kanı; bu nitelime kırmızı; şarapla şampanyadan oluşan kokteyl için rengini belirtmektedir! Yani Türkçedeki "Tavşan kanı" gibi) Bkz. **Wahrig, Deutsches Wörterbuch**, Bertelmann Lexikon Verlag, Gütersloh 1979, s.v.
  - 2) Bkz. Steuerwald, Karl. **Almanca Türkçe Sözlük**. ABC Kitabevi, İstanbul, 1988 s.v.
  - 3) Bir Alman arkadaşım bu deyim, benden sakınmak için bir defasında "Yaşlı bir Kürt gibi kokarım artık" (Ich stinke dann wie ein alter Kurde) şeklinde kullanmıştı. (Kai-Uwe Trieres, üniversite öğr.)
  - 4) Günter Walraff'ın "Ganz unten" adlı dökümanter eseri 1985 bu deyim yerleşmesine önyak oldu. Bu kitapta görüldüğü üzere önyargıların ne derece çirkin boyutlara vardığına Otto Holzapfel değinmiştir. Bu bağlamda o, eskiden Yahudiler üzerine anlatılan fıkra-esprilerin, günümüzde Türk işçilerine uyarlanmasından şikayet etmektedir. Bkz. Holzapfel, O., "Kartoffeltysker und Speckdäne", Aspekte volkskundlicher Vorurteilsforschung". **Schweizerisches Archiv für Volkskunde**, 83. Jahrgang, Heft 1/2, Basel 1987, s. 23-40.
  - 5) Bu ilişkinin edebiyata yansımaları üzerine bilgi için bkz. Şölcün, Sargut, Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi, Ankara 1982, s. 141-153); yeni oluşan nitelermelerden çarpıcı bir örnek: Türk hastalığı (verem) bkz. a.g.e. s. 150). Günümüz Alman basınındaki Türk imajı üzerine bkz. Gökçe, Orhan, **Das Bild der Türken in der deutschen Presse** - Eine Inhaltsanalyse der Berichterstattung zum Besuch des türkischen Ministerpräsidenten Turgut Özal im Herbst 1984 in der Bundesrepublik Deutschland. Beiträge zur deutschen Philologie. Bd. 64, Wilhelm Schmitz Verlag, Giessen 1988.
  - 6) Buna Almandan yakın tarihten örnekler verebiliriz. Özellikle 1943/44/45 yıllarından beri, Almanya'daki Amerikan varlığı nedeniyle, günlük konuşma dilinde yerleşik (der) Ami, dicker Ami, Amidampfer, Amikreuzer, Amischlitten (Amerikan otomobili (die) Ami (Amerikan sigarası) sözcükleri bunlardandır. Ayrıca bkz. örn. "Kartoffeltysker" (=Patates yiyici: Almanlar için) ve "Speckdäne" (=yağlı Danimarkalı: Danimarkalılar için) Bkz. Holzapfel, O., a.g.m.
  - 7) Sözcüğü, "Barbar" sözcüğünün ilk anlamı "anlaşılmayan bir dille konuşan, yani "bara bara" sesleri çıkaran (Onomatopee) kişi demektir. Bkz. Kluge, Friedrich, **Etymologisches Wörterbuch**, Walter de Gruyter, 21. Aufl., Berlin - New York 1975, s.v.
  - 8) Böhmisch: "Das sind ihm böhmische Dörfer" (bundan hiç anlamaz); spanisch: "das kommt mir spanisch vor" (bunu hiç anlayamam, bu bana biraz şüpheli görünüyor); französisch: "sich auf französisch empfehlen" (çekip gitmek, veda etmeden sıvışmak). Krşl. Steuerwald, Karl, a.g.e., s.v.
  - 9) Bu noktaya değinen Onur Bilge Kula (**Alman Kültüründe Türk İmgesi I**. Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 5, Adana, 1992), hem Alman hem de Türk tarih kitaplarında ulusal kökeni ve öz tarih abartma eğiliminin var olduğunu belirtiyor. Kula'nın, bir bakıma olağan olan bu tutumdan, imaj araştırma çalışmalarının çalışmaları süresince anılmış olması gerektiği görüşüne katılıyorum. Bkz. a.g.e., s. 22 vd.
  - 10) Bauen (kurmak, inşa etmek, yapmak, dikmek, güvenmek, dayanmak) eyleminin kendi başına olumsuz bir anlamı yoktur. Ancak bu eylemin ilgili olduğu nesneye bağlı olarak bu özelliği kazanmaktadır. Örn. einen Unfall bauen (bir kazaya neden olmak). Wahrig, **Wörterbuch der deutschen Sprache**, dtv, München 1978, s.v.
  - 11) Bkz. Küpper, Heinz, **Handliches Wörterbuch der deutschen Alltagssprache**, Wiesbaden (o. J.), s. 417.
  - 12) a.g.e.
  - 13) Burada sözü edilen "Guter Mond, du gehst so stille..." 1800'lü yıllardan beri bilinen bir Alman halk türküsüdür:
Guter Mond, du gehst so stille / durch die Abendwolken hin,
bist so ruhig und ich fühle, / daß ich ohne Ruhe bin.
Traurig folgen meine Blicke deiner stillen, heitern Bahn:
O, wie hart ist das Geschicke, daß ich dir nicht folgen kann!

Guter Mond, dir will ich's sagen, was mein banges Herze kränkt,
und an wen mit bitterm Klagen die betrübte Seele denkt!
Guter Mond, du kannst es wissen, weil du so verschwiegen bist,
warum meine Tränen fließen und mein Herz so traurig ist.
  - Bkz. Ernst-Lothar von Knorr (Hg.), **Deutsche Volkslieder**. 168 Volkslieder und volkstümliche Lieder. Reclam, 8665, Ditzingen 1981, s. 152-153.
  - 14) Küpper, H., a.g.e., s. 417.
  - 15) Etem Üngör, **Türk Marşları**, Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yayınları: 11, Ankara 1966, s. 69

- 16) Bkz. a.g.y.
- 16a) A.g.e., s. 70
- 17) (Fort comme un Turc): bkz. **Dictionnaire du Francals Contemporain**, Larousse, Evreux 1980. s.v. Aynı şekilde "Tête de Turc."
- 18) Burada bilinen üslup araçlarından "Synekdoche" (=das Ganze steht für einen Teil oder umgekehrt) sözkonusu olabilir: "Türk marşı kurmak" yerine "Türk kurmak". Böylece söylenmek istenen şeye atıfta bulunulmaktadır (die bloße Andeutung des eigentlichen Begriffs; Braak, Ivo, **Poetik in Stichworten**, literaturwissenschaftliche Grundbegriffe. Eine Einführung, 5. Aufl., Kiel 1974, s. 33.
- 19) Kendi tahimimde bu anlamı pekiştirecek bir olaydan daha bahsetmek istiyorum. Türk-Alman ilişkilerinin bir anlamda dönüm noktasını oluşturan 1. Dünya Savaşı'na Osmanlı İmparatorluğu'nun girmesine sebep olan Goeben ve Breslau adlı zırhlıların Çanakkale Boğazı'na sığınmalarından sonra, Osmanlı Devleti sorunu şu şekilde çözüme kavuşturur: "Gemilere Türk bayrağı çekilerek İstanbul limanına getirildi. Goeben'e "Yavuz", Brelau'a da "Midilli" adları verildi. İtilaf devletlerinin mürettebatın değiştirilmesi isteklerine müspet cevap verilerek geçirildi. İtilaf devletleri bu iki gemi olayının bu şekilde sonuçlandırılmasının ikili bir oyun olduğunu anlamalarına rağmen daha fazla ileri gidemediler ve bu konu da böylece kapanmış oldu." **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 12, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s. 179. Üzerinde durduğumuz deyimim 1914'ten beri anlam değiştirmesi bu bağlamda önem kazanıyor. Gemilerdeki Alman subay ve erlerinden bir tür "Türk inşa edilmiş", ve itilaf devletleri "kandırılmış" olmaktadır.
- 20) Küpper, H., a.g.e., s. 418.
- 21) Bkz. **PZ, Thema: Auslander** (hrsg. von der Bundeszentrale für politische Bildung), Nr. 69 (Juli 1992), s. 22 vd.
- 22) Henschelberg, Wolfgang, **Allerletzte Kohl-Witze und -Sprüche**, Eichborn Verlag, Frankfurt a.M. 1990.
- 23) A.g.e., [Önsöz]
- 24) A.g.e., [Kitabın sayfaları numaralandırılmamıştır, bu yüzden sayfa belirtmiyorum.]
- 25) Alman profesör hocalarımdan biri bana böyle açıklamıştı bu nitelemeyi. Şimdi hocamın bu açıklaması bana biraz yatıştırıcı geliyor, çünkü sözcüğün esas anlamını bilmediğini düşünemiyorum.
- 26) Denker, Arif Cemil-Davran, Bülent, **Almanca-Türkçe Büyük Lugat**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1973
- 27) "hasis ruhlu adam, kabadayı." Bkz. Steuerwald, Karl, a.g.e., s.v.
- 28) Kluge, Friedrich, a.g.e., s.v.
- 29) Kimyon (Die Vorderasiatische Pflanze; gr. kyminon, lat. cuminum)'un etimolojisi için bkz. Kluge, Friedrich, a.g.e., sv.
- 30) Wahrig, **Deutsches Wörterbuch...**; aynı şekilde bkz. **Deutsches Bildwörterbuch. Der Sprachbrockhaus**, 8. Aufl., Wiesbaden 1981, s.v.
- 31) Küpper, H., a.g.e., s.v.
- 32) **Duden, Das große Wörterbuch der deutschen Sprache**, 6 Bde. burada: Bd. 4, Mannheim usw. 1978, s.v.
- 33) Bu değişik araştırmalarda karşımıza çıkan ortak bir saptamadır. Bkz. örn. Ünlü, Selçuk. **19. Yüzyıl Alman Edebiyatında Türkiye ve Türkler**, Konya, 1988, s. 8
- 34) "Türkenträn" için bkz. örn. **Musica sacra**, Tagebuchblätter für Kirchenchorsänger, 1983, s. 3 vd. ve Wolf, Heine (Hg.), **Unser fröhlicher Geselle**, Ein Liederbuch für alle Tage. Voggenreiter Verlag, Bad Godesberg 1956, s. 150
- 35) Der Volkbrockhaus, 15. Aufl., Wiesbaden 1975, s.v.
- 36) Bräunlein, Peter J., "Von Mohren-Apotheken und Mohrenkopf-Wappen". **Zeitschrift für Kulturaustausch**, 41, Jg. 1991, 1. Vj. (hrsg. vom Institut für Auslandsbeziehungen, Stuttgart), s. 219-238. Burada: s. 219. "Mohr" sözcüğü ve olgusunun Alman kültüründeki yeri konusunda bu makalede ayrıntılı bilgi bulunabilir.
- 37) **Brochhausenzyklopädie**, Bd. 19, Wiesbaden 1974, s.v.
- 38) Paul Sartori (Hg.)den naklen (**Das deutsche Volkslied**, ausgewählt und erläutert von Prof. Dr. Julius Sahr. 4. Aufl., Berlin und Leipzig 1924, Nr. 19). [Sammlung Göschen]
- 39) Bkz. dipnot 32
- 40) Aman, Reinhold, **Bayrisch-Österreichisches Schimpfwörterbuch**, Goldmann, Nr. 8382, 4. Aufl., München 1973, s. 89.
- 41) Bu tez, Demirtaş Ceyhun'un, Taner Timur'a (Ceyhun'dan naklen: **Osmanlı Kimliği**, Hil Yayın, İstanbul 1986) dayanarak, Batı'nın Türkler hakkında 19. yy. a kadar olumlu düşündüğü görüşüne uygundur. Bkz. Ceyhun, Demirtaş, **Ah, Şu Biz "Karabiyıklı" Türkler**, E Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 1993, s. 199.
- 42) Ünlü, Selçuk, a.g.e., s. 124. O dönemde başvuru kaynaklarının tek yanlı oluşu üzerine bkz. Schmiède, H. Ahmed, "Winnetou ve Kara Ben: Bizim Kardeşlerimiz (Karl May'in İslam anlayışı)" (Çev. Ali Osman Öztürk). **Türk Dünyası Araştırmaları** 80, (Ekim 1992), s. 57-60.

- 43) Bkz. Ceyhun, D., age., s. 200.
- 44) Hocam Prof. Dr. Vural Ülkü, Türkçedeki "Hindi" ve İngilizcedeki "Turkey" sözcüklerinin halk etimolojisindeki değer yargısı bakımından eşdeğerli olduğunu açıklıyordu. Bu garip hayvanın ancak Türkiye'den gelebileceğini düşünen bir İngiliz ile, Hindistan'dan gelebileceğini düşünen bir Türk arasında gerçekten de fark olmamalıdır. Güncel olması bakımından, Hindi anlamında da kullanılan "Turkey" sözcüğünden rahatsız olanların işe öncelikle "Hindi" (=Hintli?) sözcüğü ile başlamaları gerektiğini düşünüyorum.
- 45) Ulla Hildebrandt und Walter Drechsel, **Die deutsche Gemütlichkeit**. Bibliothek der deutschen Werte, Knauer 2736, München 1989, s. 44. Bu kitap serisi Alman değerlerini tiye almaktadır.